

Sivil Toplum Endeks Projesi Civil Society Index Project in Turkey
Bir TÜSEV ve CIVICUS işbirliği projesidir A joint initiative of TÜSEV and CIVICUS

Sivil Toplum Endeks Projesi Kavramsal Çerçeve

1. STEP (Sivil Toplum Endeksi)'nin Kavramsal ve Analitik Yapısı

Sivil toplum karmaşık bir kavramdır. Kavramın tanımlanması ve hayata geçirilmesi, sivil toplumun temel özelliklerinin saptanması ve sivil toplumun durumunu değerlendirmek için bir strateji tasarlanması, başlı başına karmaşık (ve muhtemelen de tartışmalara yol açan) bir süreçtir. Bu bölümün amacı, STEP'in kavramsal ve analitik yapısının başlıca özelliklerini tanımlayarak, bu yapıya şekil veren ve yapının temelinde yatan başlıca ilkelerden bazılarını ve önemli kararları anlatmaktır.

Bölüm dört kısma ayrılmıştır:

- STEP'in kavramsal yapısına yön veren ilkeler
- STEP kavramsal yapısının temel özellikleri
- STEP'in Sivil toplum ve STK tanımı
- STEP'in analitik yapısı

2. Başlıca ilkeler

Aşağıda, STEP'in kavramsal yapısının tasarımına yön vermiş olan bazı temel ilkeler sıralanmıştır. Bu ilkeler, STEP'in sivil toplum sorumlularına sivil toplumu güçlendirmek için pratik bilgiler ve mekanizmalar sağlama amacının yanı sıra , hem bilimsel çabanın, hem de ülkeler arasında karşılaştırma yapabilme yetisinin belli başlı kriterlerini tutturabilen bir sivil toplum değerlendirmesi gerçekleştirme amacına dayanılarak oluşturulmuştur.

- **Tüm dünyaya uygun ve tüm dünyada uygulanabilir** yapı – Hem sivil toplum kavramı, hem de sivil toplum gerçeği dünyanın her yerinde çok çeşitlilik gösteriyor. STEP'in küreselliği göz önüne alındığında; yapısı da sivil toplum anlayışlarındaki kültürel farklılıklara ve dünyanın her yerindeki farklı ülkelerde tanık olunan sivil toplumun değişik şekil ve işlevlerine uyum sağlamayı amaçlıyor. STEP temel kavramları tanımlarken ve göstergeleri seçerken “Batılı” önyargılardan kaçınmaya özellikle çaba gösteriyor.
- **Ülkeler arasında karşılaştırma yapabilme** – STEP sivil toplumla ilgili ülkeler arasında karşılaştırma yapılabilecek nitelikte bilgiler oluşturmaya çalışır. Böyle ülkelerarası verilere erişme olanağına sahip olmak, uluslararası düzeyde (özellikle de siyasetçiler ve akademisyenler arasında) önemli çıkarlar sağlasa da, STEP'in ülkeler arasında karşılaştırma yapabilme yetisini

arama kararının altında aslında ulusal sivil toplum ortaklarının talebi yatıyor. STEP'in pilot aşamasına katılanlar, karşılaştırılabilir bilginin, diğer ülkelerde yaşananlardan ders almak ve (daha başarısız olanların yanı sıra) en iyi uygulamaları saptamak açısından taşıdığı önemi dile getirdi. Bununla birlikte, ülkeler arasında karşılaştırma yapılabilecek nitelikte, “standart hale getirilmiş” bilgiler isteyenlerle her ülkeye özgü etkenlerin göz önüne alınmasını sağlayabilecek yeterli esnekliği koruyanlar arasında bir gerginlik söz konusu. STEP özellikle bu iki zıt istek arasında bir denge oluşturmak amacıyla tasarlanmıştır.

- **Kapsamlı yapı:** (1) sivil toplum kavramının hayata nasıl geçirileceği ve etkisinin nasıl hesaba katılacağı; (2) ‘gerçek sivil toplumların’ nasıl güçlendirileceği konusundaki tartışmalar daha yeni yeni ortaya çıkıyor. Sivil toplum kavramı konusunda günümüzde bir görüş birliği olmadığını göz önüne alarak STEP'in yapısı, çok çeşitli kuramsal bakış açısını ve çıkarları, sivil toplumun bir çok farklı özelliği ve boyutuyla ilgili bilgiler oluşturarak bağdaştırmaya çalışıyor. İşte bu nedenle STEP, sivil toplum göstergeleri, aktörleri ve süreçleri konusunda çok kapsamlı ve bir çok disiplini bünyesinde barındıran bir yaklaşım benimsemiştir.
- Sivil toplum **gerçeğinin yansımaları:** Sivil toplum konusunda önde gelen bir tartışma da sivil toplumun kuralcı içeriğiyle ilgilidir. Kimileri sivil topluma ait olmak için aktörlerin demokratik (örneğin Diamond 1994), kendini kamu yararına adanmış (Knight/Hartnell 2001) ya da en azından temel vatandaşlık kurallarına uyan (Shils 1991, Merkel / Lauth 1998) kişiler olması gerektiğini savunuyor. STEP, bu tür tanımların / kavramların sivil toplumu bir ‘ideal’ olarak tanımlamak açısından faydalı olduğunu , ancak bütün dünyadaki sivil toplum gerçeğini anlamaya ve değerlendirmeye çalışırken pek faydalı olmadığını düşünüyor. STEP, “sivil toplumun durumunu değerlendirmeyi” hedeflediği için, daha başlangıçta her türlü istenmeyen ya da “sivil olmayan” unsurlar, olumlu bir sonuç elde etmek adına tanım itibarıyla araştırmadan çıkarılırsa bu değerlendirmenin önceden belirlenmiş olacağı açıktır. İşte bu yüzden STEP, sivil toplumun, sosyal gelişimi sağlayabilecek veya engelleyebilecek olumlu-olumsuz, barışçı ve şiddet yanlı güçlerden oluştuğunu kabul eden “gerçekçi” bir bakış açısı benimsemektedir. STEP, sivil toplumun homojen ve birleşik bir yapı olmadığını; daha çok, çeşitli değerlerin ve çıkarların etkileşim halinde olduğu ve güç mücadelelerinin yaşandığı karmaşık bir arena olduğunu kabul eder. Bu konular, STEP'in temel sivil toplum tanımının verilip açıklandığı bölüm 3.3'te daha ayrıntılı işlenmektedir.
- **Eylem odaklı olma:** Bazı araştırma girişimlerinden farklı olarak, STEP'in başlıca amacı, sivil toplum çalışanlarının ve diğer önde gelen sorumluların *günlük yaşamda işlerine yarayacak* bilgiler oluşturmaktır. Bu nedenle yapısı, (1) sivil toplumun *değiştirilebilecek* yönlerini saptamayı ve (2) *eylem odaklı* hedeflere ilişkin veriler ve bilgiler oluşturmaya amaçlar. Göstergelerin - özellikle yapıdaki -değerlerin ve etki boyutlarının seçimi STEP'in eylem odaklılığına dayanılarak gerçekleştirilmiştir.

3. STEP kavramsal yapısının temel özellikleri

STEP kavramsal yapısının temel özelliklerinden bazıları şöyle sıralanabilir:

- a) **Açıkça ortaya koyduğu kuralcı tutum:** STEP, belirli göstergeleri seçerken ve bunları “en olumsuzdan” “en olumluya” doğru sıralarken, sivil toplumun belirleyici özelliklerinin neler olduğu, sivil toplumun hangi işlevleri görmesi, hangi değerleri benimsemesi gerektiği v.b. konularda ister istemez kuralcı yargılara varır. STEP, bütün bunları yaparken evrensel standartlardan (örneğin BM İnsan Hakları Beyannamesi) , CIVICUS’un değerlerinden (bkz. www.civicus.org) ve sivil toplumun özellikleri, üstlendiği roller ve imkan tanıyan etkenleri konusundaki akademik ve bu işle uğraşan kişilerin oluşturduğu geniş literatürden yararlanır. Kapsamlı olma ilkesine sıkı sıkıya bağlılığın sonucunda 74 göstergeden oluşan ayrıntılı bir yapı oluşturulmuştur.
- b) **Bağlamın özneliği ve uluslararası karşılaştırılabilirlik:** STEP’in bulgularında ülkelerarası karşılaştırılabilirlik özelliği aransa da, sivil toplumun ülkelere özgü özelliklerini anlamaya ve dikkate almaya öncelik verilir. CIVICUS her ne kadar ortak bir tanım, kavramsal bir yapı, araştırma ve sıralama prosedürü öngörse de, bunu yaparken kayda değer bir esneklik sağlar. Bunun yanı sıra CIVICUS bütün bunların uyarlanması / değiştirilmesi / yeniden tanımlanması gerektiği konusunda STEP ekiplerini teşvik eder. Kılavuzda, sonuçların ülkeler arasında karşılaştırılabilmesini sağlamak amacıyla, STEP yapısının ve yaklaşımının hangi ‘temel özelliklerinin’ korunması gerektiğinin yanı sıra değişime açık yerler konusunda da yol gösterilmektedir. Değişimlerin gerekli görüldüğü yerlerde STEP ekiplerinden bu kısımları vurgulamaları ve mazur göstermeleri istenir. Eğer göstergeler değiştirilirse, o zaman STEP ekiplerinden araştırma yöntemlerini duruma uyarlayabilmek için CIVICUS’la görüş alışverişinde bulunmaları istenir.
- c) **Ana Gösterge Dizisi:** Bağlamın özneliği ve ülkelerarası karşılaştırılabilirliği dengelemek amacıyla; önerilen göstergeler her yerde uygulanabilecek göstergelerin sadece ‘iskelet’ kısmını oluşturur. Bir çok ülkede, ülkeye özgü ek göstergeler (mesela barış ortamı sağlamada, kriz yönetiminde ya da acil yardım konusunda sivil toplumun rolü) STEP Ekibi tarafından eklenebilir; böylece gösterge dizisi sivil toplumun bütün temel özelliklerini en ince ayrıntısına kadar kapsar hale gelir. Bizce eklenen göstergelerin, ilgili (alt) kısım için geçerli bir gösterge olduğu sürece ülkelerarası karşılaştırılabilirliği tehlikeye düşürmez; lütfen bunu da aklınızda bulundurun. Sivil toplumun bütün dünyadaki çok çeşitli toplumsal, kültürel ve siyasi bağlamlarını göz önünde bulunduran STEP, aynı değil, eşdeğer sivil toplum değerlendirmeleri için çalışmaktadır (van Deth 1998, Przeworski / Teune 1966-1967). Böylece farklı ülkelerdeki farklı gösterge dizileri – dikkatlice değiştirildiğinde – gerçekten de geçerli (yani bağlama göre) bir değerlendirmenin belirtisi olabilir.
- d) **Karmaşıklığı benimsiyoruz:** Kolay ölçüm yapmak ve doğrudan “kesinmiş izlenimi veren” sonuçlar elde etmek adına STEP de birkaç ‘diğerlerinin de yerine geçebilecek’ gösterge kullanma ve ülkelerin, sivil toplumlarının durumlarına dayanarak basit bir sıralamasını oluşturma yoluna gidebilirdi (mesela BMGP’nın İnsan Geliştirme Endeksi gibi). Ancak STEP sivil toplum

kavramının bu şekilde aşırı biçimde basitleştirilmesinin ters etki yapabileceğini düşündü. Öncelikle bütün dünyadaki sivil toplumların karmaşık yapısını, çok az sayıda göstergeye dayanarak (ne kadar dikkatli seçilirse seçilsin) saptamanın imkansız olduğu göz önüne alındı. Böylesi bir sıralamanın pratik değeri de sınırlı olurdu, çünkü örneğin düşük bir puan ‘bir şeyin yanlış olduğunu’ gösterebilirdi; ancak sahip olduğu güçlü ve zayıf yanları saptamaya ya da altında yatan nedenleri anlamaya yaramazdı. STEP bunun yerine çok çeşitli göstergeler kullanıyor ve sivil toplumun belli başlı güçlü ve zayıf yanlarını saptayabilen ve bunların altında yatan nedenleri ortaya çıkarabilen kapsamlı bir değerlendirme için çabılıyor. STEP, sivil toplum değerlendirmesini tek bir sayısal değere indirgemiyor, daha ziyade sivil toplumun bir çok boyutunu, yanında ayrıntılı tanım ve analizle birlikte değerlendirip puanlıyor.

- e) **Veri dağılımı:** Araştırma yöntemleri, bulguların mümkün olduğunca uygun biçimde dağılımına olanak verecek biçimde tasarlanır. [Araştırma yöntemleri] mümkün olduğunca çok ayrıntılı bilgi toplamayı amaçlar. Bir çok gösterge ve değişkenin söz konusu olduğu durumlarda, araştırma bulgularının başlıca demografik özelliklere göre (mesela cinsiyete, sosyo-ekonomik duruma, coğrafi yerleşime, STK sektörüne v.b. göre) dağılımı çok teşvik edilir. Özellikle sivil toplum yetkililerinin yaptığı bölgesel toplantılardan ve toplum model araştırmalarından elde edilen veriler, sivil toplum özelliklerinin, temelde yatan çok çeşitli değişkene göre daha derin analiz edilmesine elverişlidir.
- f) **Mevcut bilgilere dayandırma:** Yapıyı tasarlarken (özellikle de alt kısımları ve göstergeleri tanımlarken) CIVICUS mümkün olduğunca mevcut kavramlardan, sıralamalardan, göstergelerden ve işlem araçlarından yararlanır. Bu, hem kavramsallaştırma ve veri toplama işini kolaylaştırır; hem de sivil toplum ve demokrasi, yönetim ve geliştirme gibi sivil toplumla ilgili konulardaki araştırmalara katılımı kolaylaştırır.

4. Sivil Toplumun Tanımı

STEP sivil toplumu, “*aile, devlet ve piyasanın dışında, insanların ortak çıkarlarını geliştirmek için bir araya geldiği arena*” olarak tanımlıyor. Aşağıda, tanımda yer verilmiş önemli terimlerin etkilerinin yanı sıra çok sık kullanılan bazı kriterlere tanımda yer verilmemesinin mantıklı nedenleri anlatılmaktadır.

STEP tanımının temel özellikleri:

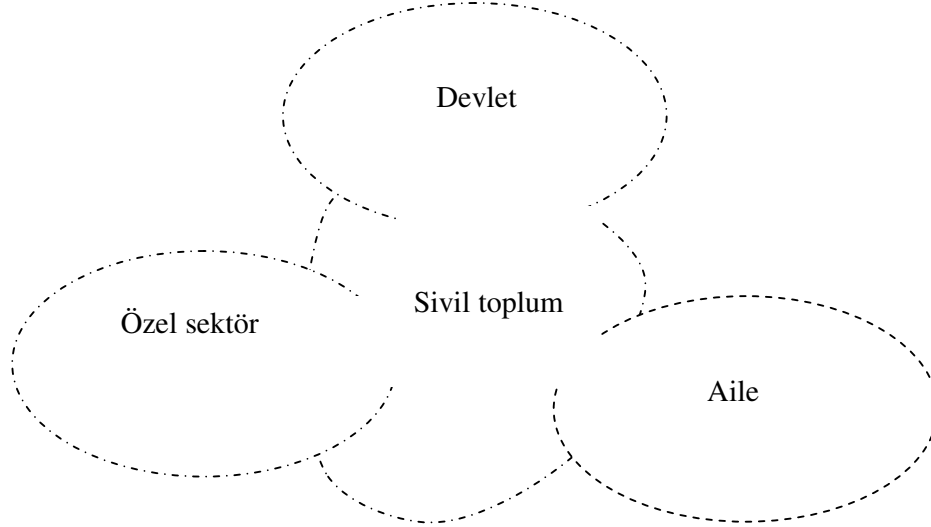
a) **Arena:** STEP, sivil toplumu bir *arena* olarak kavramsallaştırırken, sivil toplumun, farklı toplumsal değerlerin ve çıkarların etkileşim halinde olduğu bir kamu alanı sağlamadaki rolünün önemini vurgular. “Arena” terimi, bir toplumda insanların tartışmak, müzakere etmek, fikir birliğine varmak için bir araya geldiği ve toplumun daha geniş kesimini etkilemeyi amaçladığı belli bölgeyi ya da alanı tanımlamak için kullanılır. CIVICUS, bu ‘arena’ nın ; piyasa, devlet ya da aile gibi toplumdaki diğer arenalardan kesinlikle çok farklı olduğuna inanıyor. STEP, kendisinin sivil toplumu güçlendirmekteki mantıklı çıkarına dayanarak, sivil toplumu (“kar amacı gütmeyen sektör”le aynı anlama gelen *ekonomi* terimleri yerine) *siyasi* bir terim olarak kavramsallaştırır. Bunun nedeni, öncelikle kar amacı gütmeyen kuruluşların toplumdaki

ekonomik rolleriyle değil de yönetim ve gelişimin daha geniş bağlamında toplu halk hareketiyle ilgilenmemizdir. Sivil toplumun bu siyasi bakış açısı, STEP'in hem sivil toplum arenası içerisinde, hem de sivil toplum aktörleri ve devlet kurumlarıyla özel sektör arasındaki *güç* meselelerine dikkat çekmesini sağlamaktadır.

b) “Belirsiz” sınırlar – STEP, sivil toplum, devlet, piyasa ve aile arasındaki kuramsal sınırların varlığını tanımakla beraber, gerçekte bu alanlar arasındaki sınırların “belirsiz” olduğunu da kabul eder. İlk olarak, Şekil 2’de de gösterildiği gibi farklı alanların kesiştiği bazı yerler de olabilir. Örneğin, (hem kara hem de değere dayanan hedefleri olan) kooperatiflerin sivil toplumla piyasanın kesiştiği alanda yer aldıkları görülebilir.² İkinci olarak, STEP sivil toplumdaki ‘üyeliği’ , kuruluşun “şekline” göre değil, “işleve” (aktörün üstlendiği eylem veya role) göre tanımlar. Bu da, aktörlerin, eylemlerinin – yani toplu halk eyleminin - türüne / işlevine bağlı olarak bir arena / alan / sahadan bir başkasına geçebileceği (ve hatta aynı anda birden fazla alanda yer alabileceği) anlamına gelir. Örneğin, kar getiren faaliyetlerle uğraşan özel bir şirket, tabii ki piyasa alanı içerisinde faaliyet göstermektedir. Ancak aynı şirket hayır işleri gerçekleştirdiğinde bu şirketin sivil toplum içerisinde faaliyet gösterdiği söylenebilir. Bu yapı, kurumsal şekilleri daha az vurgularken, resmi olmayan kuruluşların , toplu yurttaş eylem ve hareketlerinin işlev ve rolleri üzerinde daha çok durulmasını sağlar. Böylesi bir tanımlama, sivil topluma kimin ait olup kimin olmadığını belirlenmesini, sivil toplumu kurumsal şekillere göre tanımlamaya (örn, kar amacı gütmeyen, devletten bağımsız v.b.) oranla daha zorlaştırmasına rağmen; ancak böyle eylem odaklı bir tanımlama sivil toplum aktörlerinin tamamını hesaba katabilir. STEP göstergelerinin sadece küçük bir kısmı (büyük ölçüde yapıdaki ve değerler kısmındaki) STEP ekiplerinin, hangi kuruluşların sivil toplumun bir parçası olup hangilerinin olmadığı konusunda keskin çizgilerle ayırım yapmalarını gerektirir. Çoğunluğu oluşturan diğerleri, (hoşgörünün desteklenmesi, devlet politikasını etkileme gibi) sivil toplum alanında gerçekleştirilen (hangi aktörün yaptığı önemsenmeden) faaliyetlere odaklanırlar.

² Örneğin, *parastatals*(devlete yardımcı kurumlar) hükümetle piyasa arasındaki çizgiyi temsil ederler; siyasi partiler de zaman zaman sivil toplumla hükümet arasındaki sınır çizgisine örnek olarak verilir.

Şekil 2: Sivil Toplum Alanının Belirsiz Sınırları

c) Aile: STEP bireylerin *kamusal* eylemleriyle ilgilendiği için, özel niteliği nedeniyle aile, genellikle sivil toplumun bir parçası olarak düşünülmez. Ancak STEP, belli toplumlardaki aile dernekleri veya klan gruplarının toplumsal rolünün değerini kabul eder ve kamu faaliyetlerine dayanarak onları da sivil toplumun bir parçası olarak görür.

d) Devlet: Devlet, tek başına toplumdaki meşru güç kullanımı üzerinde tekele sahip olarak sivil toplumdaki ayrılır (Gerth / Mills 1946). Devletin zayıfladığı ve/veya parçalandığı durumlarda sivil toplum *geçici olarak* kısmen zorlamaya yönelik bir rol üstlenebilir (örn. Bazı devrimlerde veya Somali’de olduğu gibi devletin zayıfladığı durumlarda). Bununla beraber, böyle bir durum, sivil toplumla devlet arasındaki bu temel farkı ortadan kaldırmaz. Belli bağlamlarda, yerel idari kurumların büyük ölçüde vatandaşlarca kontrol edildiği ve/veya geleneksel kuruluşların yerel düzeyde belli otoritelere verildiği durumlarda bu kurumlar bazen sivil toplumun bir parçası olarak görülürler. Ancak STEP’in benimsediği görüşe göre, yerel hükümetin o yer için bağlayıcı kararlar vermek üzere sahip olduğu yetki gücü, yerel hükümeti devletin bir unsuru yapar.

e) Piyasa: Piyasa (ya da özel sektör) insanların çıkarlarını geliştirmek için bir araya geldiği toplumun bir başka alanıdır. Ancak bu alanda gerçekleşen etkileşimler kar itici gücüyle hareket ettikleri için sivil toplum tanımına dahil edilmemiştir. Bu, piyasa aktörlerinin sivil toplumda yer alamayacakları anlamına gelmez. Daha önce de anlatıldığı gibi, sivil topluma katılma, kurumsal “şekline” dayanılarak değil, “işlevine” dayanılarak belirlenir. Bu da demek oluyor ki, piyasa aktörleri “kamu” alanında, kar amacı gütmeyen faaliyetlerde veya yardım faaliyetlerinde bulduklarında sivil toplumda faaliyet gösterdikleri anlaşılabilir. Piyasayla alakalı, (ticaret odaları ve meslek dernekleri gibi) kendi ortak çıkarlarını savunan kuruluşlar bu nedenle sivil toplum arenasının üyesidirler.

f) Bir araya gelme: STEP, “bir araya gelmek” fiilini kullanarak, sivil toplumun en temel yapı taşının insanları birbirine bağlama, aralarında bir bağ kurma becerisi olduğunu gösterir; bu ister bir kuruluşun ya da bir grubun çatısı altında olur, ister bir miting şeklinde. “Tam tersine, böylesi yakınlık ve işbirliği bağlarının olmadığı yerlerde, insanların yalnız başlarına, dışlanmış, birbirleriyle kopuk olduğu bir topluluktan söz ediyoruz demektir” (Hadenius / Ugglå 1996: 1621)

g) Ortak çıkarların geliştirilmesi: “Çıkarlar” terimi; değerleri, ihtiyaçları, kimlikleri, kuralları ve diğer istekleri de içine alarak çok geniş bir çerçevede yorumlanmalıdır. Farklı kategorideki çıkarları sıralamaktansa en basit ve en kapsamlı terimi kullanma yolunu seçtik.

5. Sivil Toplum Kuruluşları Kategori Listesi. Sivil toplumun durumunu değerlendirmede karşılaşılabilecek zorlukların başında, çok farklı grupları/ çıkarları temsil eden fazlasıyla geniş STK yelpazesinin göz önünde bulundurulması ve kurumsal oluşumlar açısından çeşitliliğin sağlanması gelmektedir. Bu yüzden Sivil Toplum Endeks Projesi, sivil toplum üyelerini “nasıl gördüklerine” (sektörel özellikleri veya kurumsal şekilleri açısından) göre değil “ne yaptıklarına” (etkinlikleri/işlevleri açısından) göre tanımlamaktadır.

Diğer yandan, bazı temel STK türlerinin belirlenmesi mümkündür. Aşağıda, CİVICUS’un STEP metodolojisi kapsamında hazırladığı ve proje ekibinin ülkemizdeki tüm STK yelpazesini belirlemekte yararlandığı, farklı STK kategorilerini içeren bir liste bulunmaktadır. Aşağıdaki liste tüm ülkelerde bulunması gereken her kategoriye kapsama iddiasında değildir. STK kategorilerinin bir kısmı bazı ülkelerde sivil toplumun parçası olarak görülürken diğerlerinde ise bu kategorilerin sivil toplumun dışında kaldığı düşünülmektedir (ör: siyasi partiler, sendikalar, topluluk düzeyinde yönetim yapıları). **Dolayısıyla bu liste ülkemizin şartlarına göre STEP danışma kurulu tarafından uyarlanmıştır.**

Sivil Toplum Kuruluşu Kategori Listesi:

1. İnanç temelli kuruluşlar
2. İşçi Sendikalar
3. Savunuculuk yapan STK’lar (ör: halk hareketi, sosyal adalet, barış, insan hakları, tüketici grupları)
4. Hizmet veren STK’lar (ör: okur-yazarlık, sağlık, sosyal hizmetler ve toplumun gelişmesine destek veren STK’lar)
5. Eğitim, geliştirme, araştırma gibi alanlarda aktif olan STK’lar (ör: think tank’ler/ düşünce üretme merkezleri, araştırma merkezleri, kar amacı gütmeyen okullar, kamu eğitimi veren kuruluşlar)
6. Kar amacı gütmeyen medya
7. Kadın kuruluşları
8. Öğrenci ve gençlik dernek/ birlikleri

9. Sosyo-ekonomik olarak toplum dışında kalan/ bırakılan (desavantajlı) grupların oluşturduğu dernek/ birlikler (ör: yoksullar, evsizler, toprağı olmayanlar, göçmenler, mülteciler)
10. Meslek ve iş örgütleri (ör: ticaret odası, meslek birlikleri)
11. Topluluk düzeyinde gruplar/ birlikler (ör: başkasına muhtaç olmadan kendi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan gruplar, ebeveyn birlikleri)
12. Ekonomik çıkara dayalı STKlar (ör: kooperatifler, kredi birlikleri, karşılıklı tasarruf birlikleri)
13. Etnik/ geleneksel/ yerel birlikler /kuruluşlar
14. Çevre ile ilgilenen STKlar
15. Kültür ve sanat ile ilgilenen STKlar
16. Sosyal konular ve eğlence ile ilgilenen STKlar & spor kulüpleri
17. Hibe dağıtan vakıflar & fon geliştirme organları
18. STK ağları/ federasyonları /destek merkezleri
19. Toplumsal hareketler (ör: barış hareketi)

6. STEP xivil toplum tanımında yer verilmeyen sık kullanılan terimler

- a) **Yardımseverlik/vatandaşlık kuralları:** Yukarıda da belirtildiği gibi, sivil toplum durumunun gerçekçi ve doğru bir değerlendirmesini yapmak amacıyla; içinde yardımseverlik, toplum içi demokrasi, yatay yapılar v.b. kriterler barındıran sınırlı bir sivil toplum tanımının yararlı olduğunu düşünmüyoruz. Mevcut sivil toplum tanımlarında böyle kuralcı kriterlerin yaygın biçimde kullanılmasının sivil toplumu sadece “iyi insanlardan” oluşan bir yapı olarak tanımlayan talihsiz eğilimden (sivil toplumu destekleyen akademisyenler ve aynı biçimde sivil toplum çalışanları arasında yaygın olan) kaynaklandığını düşünmüyoruz. van Rooy’un da dediği gibi bizler “analizi beklentilerden ayırmalıyız” (van Rooy 1998:30) , böylece sivil toplum gerçeğinin temelinde yatan etkin güçlendirici stratejiler oluşturabiliriz. Bu gerçeklikte, kamu alanında toplu olarak geliştirilmiş olan çıkar kapsamı (ve bu aktörlerin kullandığı yöntemler) çok geniştir ve demokratik, gelişmeye açık ve medeni çıkar ve yöntemlerin yanı sıra demokratik olmayan, tutucu ve medeni olmayanları da içerir; örneğin şiddet içeren mitingler, nefret bildiren konuşmalar, kapalı kapılar ardında varılan grev anlaşmaları v.b. İşte bu nedenle STEP’in amacı, (a) sivil toplumu bir bütün halinde (‘karanlık’ ve ‘medeni olmayan’ yanları da dahil) *değerlendirmek* ve (b) olumlu anlamda toplumsal değişime katkıda bulunan unsurları (ve mümkün olduğunca ‘medeni olmayan’ unsurları daha ‘medeni’ hale getirmeye katkıda bulunanları) *güçlendirmeye* çalışmaktır.
- b) **Kamu yararı:** Sivil toplum tanımlarında çoğunlukla yer verilen bir başka nitelik de kamu yararını geliştirilmesidir (Knight / Hartnell 2001). Fakat STEP’ye göre kamu yararı başlı başına tartışmalı bir kavram olduğundan böyle bir tanımı hayata geçirmek imkansızdır. Bir kuruluşun kamu yararına çalışıp çalışmadığı nasıl söylenebilir ki? Neyin kamu yararına olup neyin olmadığına kim karar veriyor? Bir ülkenin ekonomisini dışa açmak, o ülkenin çıkarına

(yani kamu yararına) mı değil mi tartışması (sivil toplum aktörleri, özellikle iş dünyası kuruluşları, sendikalar ve devlet dışı kuruluşlar arasında ateşli biçimde yaşanan) yerinde bir örnek. Her iki taraf da ülkenin genel çıkarını gözetmemekle birbirini suçlar; bu nedenle de diğer tarafı kamu yararına çalışan sivil toplum tanımına dahil etmez. Yasa dışı göçmenleri zengin Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinden sınır dışı etmek, sağ görüşlü kuruluşlara göre bu ülkelerin bütün vatandaşlarının çıkarıdır, ve bu yüzden de kamu yararındır. Bu örneklerin de açıkça gösterdiği gibi, kamu yararı kavramı öyle tartışmalı bir kavramdır ki sivil toplumun neye ilişkin olduğunu tanımlamaya yaramaz.

- c) **Organizasyon /organize olma:** Bir çok yazar, sivil toplumu “bir kuruluşlar topluluğu” olarak tanımlar (örn. Chazan 1992:281, Foley / Edwards 1996:38, Salamon 1999:3). STEP ‘kuruluşları’ vurgulamaktan bir çok neden yüzünden özellikle kaçınmayı seçmiştir. Öncelikle, insanlar genellikle aralarında, bir sivil toplum kuruluşuna ait olmakla “yakınlık” kursalar da, bu yakınlığı bir sokak mitingine katılarak veya resmi olmayan bir gruba üye olarak da kurabilirler. “Kuruluşları” vurgulayan sivil toplum tanımları, toplu hareketin bu tür resmi olmayan ve kısa süreli biçimlerini hesaba katmazlar. İkinci olarak, böyle tanımlar sivil toplumu mevcut kuruluşların sayı ve şekillerine göre değerlendirmeye yol açma eğilimindedir. Böyle bir yaklaşım, resmi ya da “kayıtlı” kuruluşların daha yaygın olduğu ülkelere karşı (genellikle Batı ülkeleri) olumlu; (bir çok kültürel, siyasi veya gündelik nedenlerden dolayı) çoğu sivil toplum kuruluşunun gayr-ı resmi (ya da kayıt dışı) olduğu ülkelere karşıysa olumsuz önyargılara neden olur. STEP, (kuruluşları değil) **vatandaşları** sivil toplumun yapı taşları olarak görür ve sivil toplumun büyüklüğü ve canlılığı konusundaki değerlendirmesini ‘kuruluşları saymak’ yerine toplu vatandaş hareketinin (her türden) yaygınlığına dayandırır. STEP, sivil toplumla, kendine özgü özellikler taşıyan bir kamu *arenası* veya *alanı* olarak ilgilenir; ve bu özellikleri, sivil toplumu basit *bir kuruluşlar topluluğu* olarak ele aldığımızda görmemiz mümkün olmayabilir. Van Rooy’dan yine bir alıntı yaparsak, kuruluş odaklı yaklaşımın eksikliği konusunda şöyle demiş: “Ağaçlara hayranlıkla bakarken, ormanları göremeyiz” (van Rooy 1998:29).

7. Analitik Çerçeve: Göstergeler, Alt-boyutlar ve Boyutlar

Çerçevenin Tasarımı

STEP, sivil toplumun dört farklı boyutunu değerlendirmek ve puanlamak için tasarlanmıştır; bunlar: (1) sivil toplumun **yapısı** , (2) sivil toplumun varlığını ve işlevlerini sürdürdüğü **ortam**, (3) sivil toplum arenasında benimsenen ve savunulan **değerler**, (4) sivil toplum aktörlerinin gerçekleştirdiği faaliyetlerin **etkisi**dir.

- **74 farklı gösterge** kullanmaktadır ve her gösterge sivil toplumun durumunda önem verilen belli bir yönünü değerlendirmektedir;
- Bu göstergeler **25 alt boyutta** gruplanır; ve
- Bu alt boyutlar da daha sonra **4 ana boyutta** (yapı, ortam, değerler ve etki) toplanır.

STEP'in uygulama sürecinde, **bu göstergeler temel alınarak araştırma ve analiz yapılır.**

(Bakınız: GÖSTERGE PUANLAMA TABLOSU)

7.1 Göstergeler

Göstergeler seçilirken ve planlanırken aşağıdaki temel değerler uygulanmıştır:

- **İlgili olma:** STEP, sivil toplumun durumunu kapsamlı bir biçimde değerlendirmeyi amaçlar. Sivil toplumun durumu konusunda ilgi kurulmaya müsait sayısız konu, soru ve özellik vardır. Ancak STEP, sivil toplumun sadece *en temel noktalarla bağlantılı özelliklerini* değerlendirmeyi amaçlar. Hem pratik biçimde yönetilebilir olma, hem de bilimsel titizlik ilkeleri, hayati önem taşıyan sınırlı sayıdaki konuya odaklanmayı gerektirir.
- **Ölçülebilir olma:** Göstergeler ölçülebilir konulara odaklanmalıdır. Sivil toplumun durumuyla ilgili olan ancak gerçekte gözlenebilir olmayan ve / veya veri toplaması çok zor olan (özellikle değerlendirmelerle ve STK'ların iç meseleleriyle ilgili) konular vardır. STEP göstergelerini planlarken ilgili bilgilerin makul bir süre içinde ve kaynak sınırları dahilinde ulaşılabilir olması gerektiği de göz önünde bulundurulmalıdır.
- **Net biçimde tanımlanmış olma:** STEP'in ülkeler arası karşılaştırılabilirlik hedefi, bütün göstergelerin, belirsizliği en aza indirme ve öznel yoruma mümkün olduğunca az yer verme görüşüyle net bir biçimde tanımlanmasını gerektirir. Evrensel değerlendirme çıtalari oluşturmak için göstergelerin anlamlarını net bir biçimde ve gerçek hayatta kullanılan terimlerle tanımlamak (yani niteliksel puan tanımları) önemlidir.
- **'Harekete geçirilebilir' olma:** Göstergeler ve araştırmada toplanan diğer veriler, sivil toplumun güçlü ve zayıf yanlarının, sonuç olarak da hareket noktalarının analizinin dayandırıldığı bilgilerin büyük bölümünü sağlar. Bu nedenle 'değişime' yatkın; yani belirli göstergelere yapılacak müdahalelerin gösterge puanını artırıp sivil toplumun durumunu iyileştirebilecek biçimde planlanabileceği göstergeleri seçtik.

7.2. Boyutlar ve Alt boyutlar

Yukarıda da anlatıldığı gibi, STEP'in 74 bireysel göstergesi 25 alt boyuta ve dört boyuta toplanır. Her bir boyut ve altboyut aşağıda anlatılmıştır.

1. Boyut - YAPI

Sivil toplumun yapısı (ya da oluşumu, büyüklüğü, düzeni, biçimi, sınırları) kavramı, literatürde uzun zamandır varlığını sürdürmektedir (Salamon 1999, Welzel 1999, Bratton 1994:2). Bu boyut, sivil toplum arenasındaki aktörlere, onların temel özelliklerine ve aralarındaki ilişkilere bakar. Bu boyut aşağıdaki 6 altboyuttan (ve 21 tek göstergeden) oluşur:

(1) **Vatandaş katılımının yaygınlığı** - Sivil toplumun genel büyüklüğü v gücünün önemli bir temel göstergesi olarak bu alt boyut, sivil toplumdaki vatandaş katılımının derecesini değerlendirir. Göstergeler; siyasi faaliyetlerde bulunan, hayır kurumlarına bağış yapan, bir STK'ya üye olan, gönüllü çalışan ve toplum faaliyetlerine katılan vatandaşların yüzdesini kapsar.

(2) **Vatandaş katılımının derinliği** - Sivil toplumun büyüklüğünün / gücünün değerlendirilmesinde insanların ne kadar sıklıkla / yoğunlukta ST faaliyetlerine katıldıklarını bilmek

de önem taşır. Bu altboyut, kaç insanın hayır kurumuna bağışta bulunduğuna, ne kadar gönüllü çalıştıklarına ve kaç farklı StK'ya üye olduklarına bakar.

(3) **Sivil toplum katılımcılarının çeşitliliği** - STEP, sivil toplumu, çatışan çıkarların ve güç ilişkilerinin sergilendiği bir arena olarak gördüğü için, farklı toplumsal grupların (özellikle genel olarak dışlanmış grupların) sivil toplumda eşit olarak temsil edilmesi çok önemli bir unsur olarak görülür. Bu altboyut, kadınların, azınlıkların ve diğer toplumsal grupların STK liderliğindeki ve üyeliğindeki katılımlarına bakar. Ayrıca, kırsal kesimde yaşayanların veya ülkedeki belli bölgelerin yeterince temsil edilip edilmediğini belirlemek için STK'ların coğrafi olarak temsil edilmesine de bakar.

(4) **Organizasyon düzeyi** - Bu altboyut, sivil toplumun toplu eylem için sahip olduğu kapasitenin yanı sıra istikrarını ve uygunluğunu da gösteren altyapı özelliklerine bakar. Bireysel göstergeler; STK'ların tek bir çatı altında toplanan varlığı ve etkinliğini, kendi kendilerini yönetme çabalarını, altyapıya ve uluslararası bağlantılara verilen desteğin seviyesini değerlendirir.

(5) **Sivil toplumdaki ilişkiler** - Sivil toplumun gücünün önemli bir belirleyici etkeni de, farklı aktörlerin birbirleriyle ne derece iletişim kurup işbirliği yaptığıdır. Bu altboyut, bilgi paylaşımı ve ittifak oluşturma örneklerini araştırarak sivil toplum aktörleri arasındaki bağlantıların ve verimli ilişkilerin düzeyini değerlendirir.

(6) **Kaynaklar** - Bu altboyut, sivil toplumun elindeki kaynakları kullanma düzeyi açısından sahip olduğu kapasiteye bakar. STK'ların hedeflerini gerçekleştirmek için ne denli yeterli (mali, insan ve teknolojik) kaynaklara sahip olduğunu değerlendirir.

2. Boyut - ORTAM

STEP'in ORTAM'ı kavramsallaştırması, yasal etkenler üzerine yapılan mevcut vurgulamanın da ötesine geçer ve sivil toplum üzerinde çok çeşitli etkileri olduğunu doğrular. Ayrıca, güçlü bir sivil topluma katkıda bulunan etkenlerde bir dizi farklı kuramsal yaklaşıma da (örn. siyasi, kurumsal, toplumsal, kültürel ve ekonomik) yer vermeyi amaçlar. Sivil toplumun bir parçası olmasa da sivil toplumun durumunun değerlendirilmesinde ve olası güçlendirici girişimlerin planlanmasında çevre de önemlidir; çevre, olası sorunların temelinde yatan nedenlere de dikkat çekebilir. ORTAM boyutu, sivil toplum için dış çevrenin ne denli kolaylaştırıcı olduğunu değerlendirmeyi amaçlayan 23 tek göstergeden oluşan 7 tane altboyuta ayrılmıştır. Bu boyut, devlet sektörü ve özel sektördeki aktörlerin sivil topluma karşı takındıkları tutum ve yaklaşım kadar; siyasi, anayasal, toplumsal, ekonomik, kültürel ve yasal etkenleri de değerlendirir.

(1) **Siyasi Bağlam** - Belli bir ülkedeki siyasi bağlam, bütün perde arkasını verirken sivil toplum faaliyetlerinin önemli parametrelerini de oluşturur. Bu altboyut, ülkedeki siyasi durumun çeşitli yönlerini ve bu durumun sivil toplum üzerindeki etkisini araştırır. Bireysel göstergeler şunlardır: vatandaşın siyasi hakları, siyasi rekabetin derecesi (tek veya çok partili sistemler), hukukun üstünlüğü, yolsuzluk, devletin etkinliği ve merkezden uzaklaşma.

(2) **Temel hak ve özgürlükler** - Bu alt boyut, sivil toplumun işlerliğiyle doğrudan ilgili anayasal haklara, yani temel medeni özgürlüklere (ifade, toplanma & biraraya gelme özgürlüklerine), bilgi

edinme hakları ve basın özgürlüklerine bakar.Bu hak ve özgürlüklerin yasalarla ve uygulamada ne derece güvence altına alındığını değerlendirir.

(3) **Sosyo-ekonomik bağlam**⁴ - Bu alt boyut, ülkedeki sosyo-ekonomik durumu ve bu durumun sivil toplum üzerindeki etkisini değerlendirir. Bunu yaparken, ülke bağlamında sivil topluma *ciddi biçimde engel teşkil eden* koşullardan kaç tanesinin mevcut olduğunu belirler, (örn. yaygın yoksulluk, iç savaş veya çatışma, ciddi ekonomik ve toplumsal kriz, ciddi boyutlarda sosyo-ekonomik eşitsizlik, yetişkinlerin olur-yazar olmamasını yaygın olması).

(4) **Sosyo-kültürel bağlam** - (Güven gibi) medeni değerler çoğunlukla toplumsal sermayenin temel unsurlarından (Putnam 1993), zaman zaman da sivil toplumun parçalarından biri sayılırken (Bratton 1994:2), STEP bu değerleri, sivil toplumun yararlanacağı önemli bir *toplumsal kaynak*; bu yüzden de sivil toplumun dış çevresinin bir parçası olarak görür. Bu alt boyut, sosyo-kültürel değerlerin ve tutumların sivil topluma ne denli yardımcı olduğunu değerlendirmek için toplumdaki güven, hoşgörü, birlik-beraberlik ruhunun düzeylerine bakar.

(5) **Yasal Ortam** - Bu alt boyut, mevcut yasal çevrenin, sivil toplumun işini ne derece zorlaştırıcı ya da kolaylaştırıcı olduğunu değerlendirir. Bu konu literatürde hatırı sayılır derecede dikkat çekmiştir (CIVICUS 1997, International Centre for Non-for-Profit Law 1998, Salamon/Toepler 2000) Bu alt boyuta özgü göstergeler, bu çalışmalardan yararlanır. Bu çalışmalar, STK'ya kaydolma prosedürlerinin, STK'ya destek faaliyetlerindeki sınırlamaların, yardımseverliği teşvik etmek için yapılan STK vergi muafiyetlerinin ve vergi olanaklarının bir değerlendirmesini içerir.

(6) **Devlet-sivil toplum ilişkisi** - Devletle sivil toplum arasındaki ilişkilerin önemi literatürde yer etmiş bir konudur. (Boris/Steuerle 1999, Greenstein/Heinrich et al. 1998, Rosenblum/Post 2002, Kuhnle/Selle 1992). Bu alt boyut, STK özerkliği, devletle sivil toplum arasındaki siyalog ve işbirliği / destek konularına bakarak sivil toplumun türünü ve niteliğini değerlendirmeyi amaçlar.

(7) **Özel sektör- sivil toplum ilişkileri** - Sivil toplumla özel sektör arasındaki ilişkilerin önemi ve etkisine şimdiye kadar literatürde pek önem verilmemiştir, ancak bu alana ilgi yeni yeni artmaktadır. (CIVICUS 1999, SErrano 2001, Covey/ Brown 2001, Yablonski 2001, Social Venture Network 1999). Bu alt boyut, özel zektörün sivil topluma karşı tutumunu, aynı zamanda da kurumların toplumsal sorumluluğunun ve kurumsal yardımseverliğin seviyelerini değerlendirir.

3. Boyut -DEĞERLER

Bu boyut, sivil toplum tarafından benimsenmiş, uygulanan ve teşvik edilen ilke ve değerlerle ilgilenir. Diğer boyutlardan farklı olarak, sivil toplumun bu yönüne mevcut literatürde fazla önem verilmemiştir. Bunun nedeni birazda sivil toplum değerlerinin çoğu kavramsallaştırmada, seçilen sivil toplum atılımı nedeniyle olumlu, ilerici, veya demokratik olarak önceden tanımlanmış olmasından kaynaklanır. STEP'in görüşüne göre, bir ülkedeki hoşgörülüye karşı hoşgörüsüz, ilericiye karşı köktenci, yoksul yanlısına karşı yoksul karşıtı sivil toplum aktörlerinin oranı, o ülkenin genel durumunu değerlendirmede büyük önem taşır. Sivil toplumun yasallığı ve güvenilirliği konusunda, demokrasi ve şeffaflık gibi değerler de önemli ölçütlerdir. DEĞERLER boyutu toplam 14 göstergeli 7 alt boyuttan oluşur. Alt boyutlar evrensel olarak kabul edilmiş bir dizi toplumsal ve siyasi normu yansıtır (bunlar, örneğin İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si gibi kaynaklardan alınmıştır). Göstergeler, hem bu değerlerin *sivil toplumda nasıl uygulandığına*, hem de bu *değerlerin toplumun tamamında teşvik edilmesi için sivil toplumun yaptığı çalışmalara* bakar.

(1) **Demokrasi** - Bu alt boyut, sivil toplum kuruluşlarının, iç yapılarında demokrasiyi ne derece uyguladığına (mesela lider seçimlerinde ve karar alımlarında) ve toplumsal düzeyde demokrasinin teşvik edilmesinde ne kadar aktif rol oynadıklarına bakar.

(2) **Şeffaflık** - Bu alt boyut, sivil toplumdaki yolsuzluk ve mali şeffaflığa, aynı zamanda sivil toplumun şeffaflığı toplum düzeyinde teşvik faaliyetlerine bakar.

(3) **Hoşgörü** - Bu alt boyut, sivil toplumdaki hoşgörülü ve hoşgörüsüz güçler arasındaki dengeye ve sivil toplumun hoşgörüyü toplum düzeyinde teşvik etmeye ne denli katıldığına bakar. Burada, STEP'in sivil toplum tanımında kuralcı ("medeni") bir unsur olmaması işlevselliğini gösterir, çünkü bu alt boyut sivil toplumdaki hoşgörüsüz grupların etkisine özellikle bakar.

(4) **Şiddet Kullanmama** – Sivil toplum, şiddetin kınanmasında, anlaşmazlıkların çözümünde ve barış sağlamada önemli bir rol oynayabilirken zaman zaman grupların çıkarlarını ifade etmek için şiddet kullandığı bir arenaya dönüşebilir. Bu alt boyut, sivil toplumdaki şiddet kullanan güçleri, aynı zamanda şiddet kullanmamayı (bireysel, ailevi ve / veya toplumsal düzeyde) teşvik için sivil toplumun sergilediği çabaları değerlendirir.

(5) **Cinsiyet eşitliği** – Bu alt boyut, STK'lardaki kadın-erkek eşitliğine dayanan uygulamaları ve kadın-erkek eşitliğinin toplumsal düzeyde teşvik eden sivil toplum faaliyetlerini değerlendirir.

(6) **Yoksulluğu azaltma** – Bu alt boyut, sivil toplum aktörlerinin yoksulluk meseleleriyle ne denli ilgilendiklerini ve sivil toplum değerlerinin önemli bir göstergesi olan yoksul yanlısı politikaları ne denli teşvik ettiklerini inceler. Yoksulluğun ortadan kaldırılması kavramı, çoğunlukla Güney'deki yoksul ülkelere uygulanırken (daha nadiren eski komünist ülkelere) STEP, bunun OECD ülkeleriyle de alakalı olduğuna inanıyor. Batı'da yoksulluk meseleleriyle ilgilenme çabaları genellikle belli bir toplumsal grup üzerinde (örneğin çocuksuz aileler veya yaşlılar gibi) yoğunlaşır.

(7) **Çevresel sürdürülebilirlik** – Çevreyi korumanın ve hem bugünkü hem de gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilen sürdürülebilir kalkınma biçimlerini teşvik etmenin önemi evrensel olarak kabul edilmiş bir değerdir. Son olarak, bu alt boyut da, çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmede sivil toplumun ne denli aktif olduğunu değerlendirir.

4. Boyut – ETKİ

Sivil toplumun durumunun sn bir önemli ölçütü de, sivil toplumun kendi insanlarının hayatları ve toplumun geneli üzerindeki etkisidir. Sivil toplumun yönetim ve kalkınma alanlarında oynaması beklenen rollerin türleri (ve bu rollaerin arzulan etkisi) literatürde oldukça yoğun biçimde tartışılmıştır. (Smith 1983, Salamon / Hems 2000, Fowler 1999, Kendall / Knapp 2000). Bu boyut, mevcut literatürden yararlanarak beş alt boyut belirler ve bu alt boyutlardan her biri önemli bir sivil toplum ‘rolü’ ya da ‘etki alanı’ nı temsil eder. ETKİ boyutu 16 göstergeli beş alt boyuta ayrılır. Bu göstergeler, sivil toplumun her belirlenen görevi gerçekleştirmede (a) ne kadar aktif ve (b) ne kadar başarılı olduğunu araştırır. Bu yüzden bu boyut, sadece nihai sonuca (yani sadece sivil toplumun belli bir alanda ne kadar etkili olduğuna) atıfta bulunan değil; aynı zamanda süreci de (yani sivil toplumun o alana ne kadar aktif katıldığını) dikkate alan geniş bir etki kavramını benimser.

(1) **Kamu politikalarını etkileme**⁸ – İlk alt boyut, sivil toplumun kamu politikalarını etkilemede ne kadar aktif ve başarılı olduğuna bakar. Bunu yapmak için sivil toplumun etkisini üç belirli konu alanında değerlendirir; bunlar: ulusal bütçe süreci, öncelikli insan hakları konusu ve buna ilişkin bir toplumsal politika konusudur. Bu durum çalışmaları, sivil toplum paydaşlarının ve önde gelen bilgili kişilerin değerlendirmeleriyle; ayrıca medyanın, sivil toplumun kamu politikalarını etkileyen faaliyetleri konusundaki genel bir analiziyle birleştirilir.

(2) **Devlet ve özel sektörün hesap verebilirliğini sağlama** – Sivil toplumun “gözetleme” rolünün önemi, devlet ve özel sektörü karar ve eylemleri noktasında hesap verir hale getirmesi, literatürde yerleşmiş bir konudur. (Lanegran 1995, Diamond 1994, Hyden 1995). Bu alt boyut, sivil toplumun denetleme, şeffaflaştırma ve mümkünse, hükümet ve özel sektörün, belirlenen hedefleri, amaçları ve aktörlerin görevlerini ihlal eder nitelikteki eylemlerine karşı çıkma faaliyetlerine bakar.

(3) **Toplumsal meselelere cevap verebilme** – Sivil toplumun konum ve önceliklerinin, halkın genel şikayetlerini yansıtmada ne kadar başarılı olduğu; sivil toplumun, toplumun tabanına’ indiğinin çok önemli bir göstergesidir. Dünyadaki sivil toplumlar, bu göstergede büyük farklılıklar sergiliyor – bazı sivil toplumcular “seçkin” türden olup vatandaşlarından “kopuk” iken bazıları “duyarlı” türden sivil toplumlardır, bunlar toplumsal sorunları etkili biçimde ele alıp duyururlar. Bu alt boyut, sivil toplumun, toplumsal çıkarların “temsalcisi” veya “uzlaştırıcısı” işlevini analiz eder. Bunu yaparak da, hem sivil toplumun öncelikli toplumsal sorunlara ne kadar etkin cevap verdiği hem de sivil toplumdaki halk güveninin düzeyine bakar (bu duyarlılığın bir başka türü olarak görülür).

(4) **Vatandaşların güçlendirilmesi** – Sivil toplumun çoğunlukla kabul gören bir başka rolü de vatandaşların güçlendirilmesine katkıda bulunmadaki rolüdür. STEP’in amaçları uyarınca vatandaşların yetkilendirilmesi, vatandaşların daha fazla seçeneğe ve hayatlarını etkileyen kararlarda daha fazla kontrole sahip kılındığı bir sürece katkıda bulunma olarak tanımlanır. Bu alt boyut, güçlendirmenin bir çok farklı ögesine bakar; bunlara sivil toplumun vatandaşları bilgilendirme / eğitmedeki, toplu eylem için kapasite oluşturmadaki ve sosyal sermayenin oluşturulmasındaki etkisi

dahildir. Ek göstergeler de, özellikle hep dışlanmış iki toplumsal grubun – kadınların ve yoksul insanların – yetkilendirilmesine bakar.

(5) **Toplumsal ihtiyaçların karşılanması** – Sivil toplumun son bir esas rolü de, acil toplumsal ihtiyaçların karşılanmasına, özellikle yoksul insanların ve diğer dışlanmış grupların ihtiyaçlarının karşılanmasına katkıda bulunmaktır. Bu alt boyut, hem sivil toplumun bu ihtiyaçları doğrudan karşılamadaki performansına (mesela kendi işini kendin yap girişimlerini ve dağıtım hizmetlerini teşvik etme yoluyla) , hem de daha gelişmiş hizmet sağlanması için devlet içinde lobi yapmadaki performansına bakar. Alt boyut, ayrıca sivil toplumun, özellikle dışlanmış grupların ihtiyaçlarının karşılanmasındaki görece etkinliğine de bakar.